

DUŠAN TOMÁŠEK

OHLAS

k Slovenskému Národu.
Členi Spoluobčania!

Národnosť nikdy neslúžila. Ke sa jej ľudia voči sebe nebojať priznať, je to najvyššie, ktoré sa im môže v rokoch 1918, 1919, 1920 a 1921. Následne im boli ústredne odovzdané práva na práva štátu. Keď sa však národnosť stala, a to bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať, bolo to práve vtedy, keď Slovensko bolo rozdelené. Naša, a súčasne aj naša, je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať. Naša, a súčasne aj naša, je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať.

Je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať. Je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať. Je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať.

Národnosť nikdy neslúžila. Ke sa jej ľudia voči sebe nebojať priznať, je to najvyššie, ktoré sa im môže v rokoch 1918, 1919, 1920 a 1921. Následne im boli ústredne odovzdané práva na práva štátu. Keď sa však národnosť stala, a to bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať, bolo to práve vtedy, keď Slovensko bolo rozdelené. Naša, a súčasne aj naša, je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať.

Je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať. Je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať. Je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať.

Národnosť nikdy neslúžila. Ke sa jej ľudia voči sebe nebojať priznať, je to najvyššie, ktoré sa im môže v rokoch 1918, 1919, 1920 a 1921. Následne im boli ústredne odovzdané práva na práva štátu. Keď sa však národnosť stala, a to bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať, bolo to práve vtedy, keď Slovensko bolo rozdelené. Naša, a súčasne aj naša, je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať.

Je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať. Je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať. Je to, čo bolo najvyššie, ktoré sa im mohlo priznať.

Nevyhlášená válka

BOJ O SLOVENSKO 1918–1920

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, ředitel Ústavu světových dějin
na FF UK)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita Liberec)
PhDr. Karel Richter, CSc.

doc. PhDr. František Stellner, Ph.D. (FF UK a VŠE, ředitel Ústavu světo-
vých dějin na VŠE)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENŮTĚ
VÁLKY.

EDICE

DUŠAN TOMÁŠEK

Nevyhlášená válka

BOJE
O SLOVENSKO
1918–1920

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

MĚSTO
LETOHRAD
MĚSTO LITERATURY FAKTU

Rodiště Miroslava Ivanova
JAROMĚŘ-JOSEFOV

Copyright © Dušan Tomášek, 2005, 2012

Cover © Karel Kárász, 2005, 2012

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2005, 2012

ISBN 978-80-7425-129-0

OBSAH

Prolog.....	9
Martinská předehra.....	14
Překročení hranic.....	21
Bitvy o duše.....	31
Počáteční zmatky.....	38
Konec první etapy.....	43
Práce v Paříži.....	48
Jak to bylo v Trnavě.....	51
Druhá etapa.....	57
Přestřelky Praha–Budapešť.....	60
Vypovídá archiv.....	68
Třetí etapa.....	72
Směr Bratislava.....	76
Obnovení kázně.....	81
Vzpomíná Vavro Šrobár.....	84
Opět nepokoje.....	89
Bolševický puč.....	97
Jižní ofenziva.....	103
Rudoarmějské intermezzo.....	106
Kde je pěšák Čampulka?.....	109
Bitva u Lučence.....	114
Všední život?.....	117
Jeden z nejtěžších dnů.....	123
Nové vrchní velení.....	127
Banská Bystrica.....	133
Slovenská republika rad.....	137
Boje zuří dál.....	142
Ústup za hranice.....	147
Vyklizené Slovensko.....	152

Kudy a jak přichází mír	159
Starosti policejní	165
Bez bot na Petržalku	168
Školy, školy, školy	172
Úkladné vraždy	176
Bilance války	178
Hlinkovo dobrodružství	181
Společná ústava	185
Střelba v Rumanové	188
Armádo, pohov!	192
Deuxième bureau v ČSR	196
Znovu mobilizace!	202
Pokusy o rozbití	207
Diplomatické válčení	212
Velký Trianon	216
Dolaďování hranic	227
Epilog	236
Osudy hlavních aktérů	243
Kalendář událostí	251
Hlavní prameny a literatura	259

Motto

*Sotva jsem se z vojny vrátil, už mě volali,
abych já šel na Slovensko zahnat Maďary.
Hej muzika, ta nám pěkně hrá, ať žije Slovensko, Čechy a Morava,
hej muzika, ta nám pěkně hrá, ať žije Masaryk a Praha!*

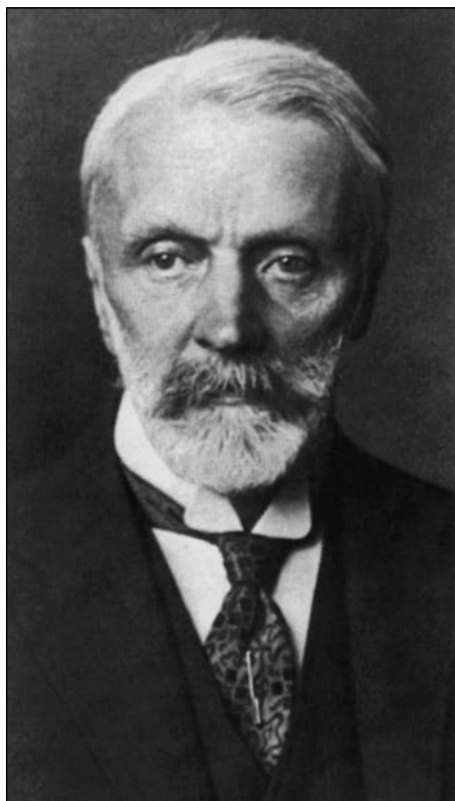
(Dobová vojenská píseň)

PROLOG

Dva týdny před kapitulací Německa, a tedy před uzavřením příměří v první světové válce, vyhlásil Národní výbor 28. října 1918 v Praze samostatnou Československou republiku. Stalo se tak den po oznámení rakousko-uherského ministra zahraničí Andrásyho, že habsburská monarchie přijímá podmínky prezidenta USA Wilsona pro jednání o míru. V Praze toto oznámení mylně pokládali za kapitulaci, přestože ji Vídeň ještě nepodepsala. Nicméně lidé vyšli do ulic, a tak Národnímu výboru nezbývalo než se přizpůsobit a vyhlásit samostatnost. Republika byla na světě, i když poněkud předčasně narozená. První československý zákon o vzniku nového státu podepsal s Aloisem Rašínem, Antonínem Švehlou, Františkem Soukupem a Jiřím Stříbrným i představitel slovenského odboje MUDr. Vavro Šrobár, který byl právě na návštěvě v Praze...

Již od jara 1918 se hovoří o vytvoření nové republiky Čechů a Slováků. Je to v souladu s Pittsburskou dohodou, podepsanou koncem května 1918 mezi zástupci slovenských i českých krajanů a Československou národní radou, vedenou v emigraci profesorem T. G. Masarykem. Dohoda proklamovala vytvoření společného, na rozpadající se

mnohonárodní monarchii nezávislého demokratického státu. Uvažovalo se i o tom, začlenit do správy ČSR také nejvýchodnější část republiky, tzv. Podkarpatskou Rus, patřící spolu se Slovenskem od konce 10. století k Uhrám. Tyto úvahy dostanou reálný rozměr v listopadu 1918, kdy dvě třetiny jejích obyvatel v plebiscitu rozhodnou o připojení k ČSR.

Poslední rakousko-uherský ministr zahraničí Gyula Andrássy ml.

Ještě před skončením války zveřejňuje prozatímní čs. zahraniční vláda 18. října tzv. Washingtonskou deklaraci, v níž prohlašuje nezávislost „československého národa“. Deklaraci vypracoval za svého pobytu ve Washingtonu prezident Masaryk. Má informovat vedoucí státy Dohody o demokratickém systému a programu Československa před

jejich jednáním o míru s Rakousko-Uherskem. Prozatímní čs. zahraniční odboj tímto dokumentem politicky uzavírá svoji několikaroční činnost.

Už 29. října 1918, čtyři dny před podepsáním příměří mezi zástupci čtyř hlavních dohodových států, tedy Velké Británie, Francie, Itálie a USA, a rakousko-uherským zmocněncem, které vstoupilo v platnost 4. listopadu v 15 hodin, se němečtí poslanci vídeňského parlamentu ze severních Čech rozhodli vytvořit provincii Deutschböhmen (Německé Česko) a připojit ji jako autonomní část k německy mluvícímu Rakousku, budoucí Rakouské republice. Jejich kolegové ze severní Moravy a Slezska vyhlásili o den později se stejným záměrem provincii Sudetenland, 3. listopadu vznikla podobným způsobem na jihu Čech provincie nazvaná Böhmerwaldgau (Šumavská župa) a na jižní Moravě provincie Deutschsüdmähren (Německá jižní Morava), ke které mělo mj. patřit i druhé největší město v ČSR, Brno!

Obě severní „provincie“ s novým Rakouskem dokonce ani nesousedily, šlo viditelně o vzdor či projev bezmoci poražených, popřípadě o předem připravenou a cíleně organizovanou provokaci. Pro rodící se československou armádu nebylo nemožné tyto pokusy o odtržení a rozbití vznikající čs. republiky zlikvidovat. S tichým souhlasem Paříže, kde začínaly jednat vítězné mocnosti o budoucnosti Evropy, vydala čs. vláda 29. listopadu 1918 příkaz k vojenskému obsazení těchto pohraničních oblastí.

Již v první fázi světové války, zejména po ústupu ruských vojsk z Haliče a severovýchodního Slovenska, začaly narůstat vzájemné styky Slováků s Čechy. Předseda Slovenské národní strany (SNS) Matúš Dula, který v létě 1914 zdůrazňoval, že jeho stoupencům „záleží na tom, aby naše monarchie byla udržena ve své celistvosti“ a ze začínající války „vyšla vítězně“, nakonec činnost své strany zastavil, aby se v budoucnosti vyhnula eventuálnímu vymáhání projevů loajality ze strany uherské vlády. Rovněž předseda lidové strany Andrej Hlinka zpočátku 28. července 1914 na shromáždění v Ružomberku přivítal válku z pozice „obránce uherské vlasti“. Podobně plédoval i slovenský poslanec Ferdinand Juriga v pešťském parlamentu. A vlivný politik Milan Hodža dal ve svém *Slovenském týždeníku* zveřejnit výzvu k věrnosti uherské vlasti.

Postupem války, obdobně jako u českých politiků (vždyť i Masaryk neuvažoval zpočátku o rozbití monarchie, ale jen o jejím federativním „vylepšení“), se i postoje slovenských představitelů k zachování Rakousko-Uherska v jeho původní podobě začaly měnit, i když méně radikálně. Dula „obratně lavíroval“ a zachovával mlčenlivost své „zrušené“ strany, také další člen vedení SNS Ivan Dérer radil vyčkávat, až jak válka dopadne: Když Uhersko vyhraje, bude to konec nadějí, když prohraje, pak prý osvobození „přijde samo od sebe“.

Pročeské naděje na Slovensku částečně zmírnilo jednak prohlášení předsednictva Svazu českých poslanců z 24. ledna 1917 ve vídeňském parlamentu s ujištěním nového panovníka Karla I., že zůstanou věrni jemu i jeho potomkům, jednak podpisy členů Svazu pod textem dodaným ministrem zahraničí Czerninem 31. ledna s falešným tvrzením, že český národ „... v přítomnosti i v době příští jen pod žezlem habsburským vidí svou budoucnost“.

Obrat nastal až v květnu 1917, kdy čeští spisovatelé v čele s Aloisem Jiráskem a spolu s nimi umělci i vědci ve veřejném manifestu prohlásili, že „český národ nemůže nynější delegaci (poslanců ve Vídni – poznámka autora) přiznati práva, aby na říšské radě jménem jeho mluvila a jednala“. Poslední věta manifestu poslance vyzvala: „Nedovedete-li učiniti zadost všemu, čeho národ po Vás žádá a co Vám ukládá, vzdejte se raději svých mandátů, prve než na říšskou radu vejdete, a odvolejte se ke své nejvyšší instanci: ke svému národu!“

Přesto však nelze vyloučit, že se do vědomí jak českých, tak i aspoň některých slovenských politiků zapsalo prohlášení Českého komitétu zahraničního ve Francii ze 14. listopadu 1915, v němž se mimo jiné říká: „Usilujeme o samostatný československý stát... Ztratili jsme důvěru v životnost Rakousko-Uherska.“ A že tento komitét se v květnu 1916 změnil v Československou národní radu (vedenou Masarykem, Benešem a Štefánikem), která už má své pobočky v Rusku, Itálii a USA, a že posléze 26. září 1918 vytvoří tříčlennou čs. zahraniční vládu.

Ale zanechme obecných úvah o historickém vývoji a vraťme se do reality podzimu 1918 v českých zemích a v Uhrách.

Největší problémy působí začlenění Slovenska do nového státního útvaru. Vyvolalo totiž silný odpor uherských vládních míst, spojený s dramatickými vojenskými událostmi. První světová válka v tomto

prostoru jako by neskončila. A pokud podle vyjádření dohodových států skončila, rozhořela se na moravsko-slovenské hranici válka nová, nikým a nikomu nevyhlášená. Zdálo se, že různé národnostní skupiny, ale především představitelé vídeňského i pešťského parlamentu a jim podobní „organizátoři“, chtěli zneužít rozkladu rakousko-uherského císařství i neinformovanosti místních obyvatel bez ohledu na rozhodnutí vítězných států výhradně ve svůj prospěch.

Profesor Masaryk na podzim 1917

MARTINSKÁ PŘEDEHRA

Ještě před vznikem ČSR uslyšel uherský parlament v Pešti poprvé a zároveň naposledy slovenskou řeč. Poslanec a kněz Ferdinand Juriga se za pobouření, urážek, výsměchu a výkřiků maďarských poslanců hlásil k tisíciletému odkazu Velké Moravy: „Duch světa válkou odvalil velký kámen, který bránil vzkříšení slovenského národa od roku 907, od Bratislavské bitvy, ve které ztratil svoje sebeurčující právo, svoji historickou státnost. Právo jeho bylo uloženo do hrobu smrti Mojžířovou a posláním učení svatých Cyrila a Metoděje.“

Když Juriga vznášel požadavky jménem Slovenské národní rady, která by se měla proměnit v Slovenské národní shromáždění, začaly se ozývat z pléna výkřiky uherských, ale snad i některých slovenských prouherských poslanců: „Kde je ta rada? Kde je slovenský národ? Kdo to vlastně je? V které župě žije? Vezměte mu slovo! Za ním stojí jen Češi! Slováci se hanbí, když mluví jejich jménem.“ Juriga se nenechal vyprovokovat. Hovořil podle záznamu plné dvě hodiny. To bylo 19. října 1918.

S Wilsonovou odpovědí, v níž se hovořilo o sebeurčení národů, a s požadavkem na ukončení války i poválečného uspořádání se v Pešti seznámili až 21. října. Byla to pro Maďary rána. Parlamentní debata 22. a 23. října 1918 podle toho i vypadala. Účastnil se jí mimo jiných i dosavadní premiér Sándor Wekerle, jeho budoucí nástupce Mihály Károlyi, dále István Tisza a samozřejmě i známý čechobijce Láslo Fényes, povoláním novinář, který už na podzim 1917 zaútočil v témže parlamentu na český národ v souvislosti s únosem malé válečné lodě z rakousko-uherského Šibeniku do italské Ancony. Únos zorganizovalo sedm námořníků, z nichž byli jen dva Češi. Interpelace byla plná lží a nepřesností, Fényes zneužil toho, že si podrobnosti nemohl v Pešti nikdo ověřit: „Český národ musí poznat, že rakouské Němectví je nejsilnějším argumentem, který nás vzájemně spojuje: jak se jednotlivé národy za války chovaly a kolik zrádců u jednotlivých národů bylo. Z každých 100 případů zrady připadá 70 na Čechy... Ano, každý by se měl dozvědět, jak často a jak strašnou zradu Češi spáchali nejen proti své vlasti (míněno Rakousko-Uhersko – pozn. aut.), ale také proti našim nešťastným bratrům,

a kolik tisíc Maďarů musí krvácet, protože Češi vpustili nepřítele, který pak našim vpadl do zad.“ Není tedy divu, že i nyní v parlamentní debatě popustil Fényes uzdu své demagogii.

Poněkud umírněně se k požadavku soužití Čechů a Slováků vyjádřil hrabě Károlyi: „Český národ uznejme jako národ, ale nemůžeme uznat jeho práva na Uhersko (tj. na Slovensko – pozn. aut.). Český neodvislý stát uznáme. Vyjednávejme s Čechy, a kdyby to nevedlo k cíli, půjdemo před Evropu!“ Žádal pak jmenování nové vlády. Také pro Jugoslávii „schvaloval“ samostatnost, ovšem s podmínkou, že bude Uhrám zajištěno spojení na Rijeku, kde mělo Uhersko svoji enklávu i s přístavem a loděnicí. Ale znovu opakoval, že je co nejrozhodněji proti spojení Čechů se Slováky.

Károlyiho opozice se pak ohradila proti výkřikům, že Češi jsou vlastizrádcí, i proti zesměšňování jejich touhy po samostatnosti.

Socialista Fényes se ozval znovu, už umírněněji. Tvrdil, že maďarský lid vehnalo do války „kapitalistické panstvo“. A pak dodal: „Je to velké ponížení pro Rakousko-Uhersko, že máme vyjednávat s výborem československým jako s rovnocenným partnerem, jak to je ve Wilsonově nótě. Ale musíme se k tomu odhodlat, protože když se nepodrobíme této žádosti, vydáme se sami největšímu nebezpečí.“

Poslanec Tisza hovořil o „fantasmagorii československého státu“, neboť hlavní masa slovenských občanů je přece spokojená v maďarském „národním státě“! Doporučoval podpořit ty Slováky, kteří odmítají Čechy. Mají podle něj totiž možnost své požadavky realizovat v rámci Uherska! Z pléna se ozval i další řečník: „Československo je, chvála Bohu, pouhá fantazie!“

Ministerský předseda Wekerle pak doporučil uvést v odpovědi na Wilsonovy požadavky, že žádného československého protivníka Uhersko nezná: Chvála Bohu, že naši Slováci se ještě nevyjádřili, že se chtějí připojit k Čechům. Ba, jsou opačné náznaky. Ze dne na den se prý množí projevy proti takovému řešení. A tak se v Uhrách rozběhly akce, jak zachránit celistvost „dolních“ či přesněji „prostředních“ Uher s „horními“. Šlo to tak daleko, že byla Slovákům bez bližších podrobností dokonce nabídnuta autonomie!

K této situaci se vyjádří v roce 1998 ve své knize *Boj o Slovensko a Trianon* známý slovenský historik Marián Hronský: „Hlavní

nebezpečí záchranných akcí z maďarské strany spočívalo v tom, že slovenská politická reprezentace se ještě stále oficiálně k žádostem slovenského národa nevyjádřila, členstvo Slovenské národní rady zůstávalo po různých krajích Slovenska organizačně nepodchycené, neinformované a širším masám slovenského národa hrozila dezorientace.“ To přesně vystihuje situaci. Zejména tam, kde Maďaři organizovali různá prohlášení proti česko-slovenskému státu, především ve městech. Navíc peštská vláda zavedla informační izolaci tím, že zakázala dovoz a distribuci českého tisku. Na venkově žil lid většinou vůbec bez informací o tom, co se v Uhrách či v Evropě děje, natož co se bude či co by se mělo dít.

*Předseda Slovenské národní rady
Matúš Dula*

*Tajemník Slovenské národní rady
Karol Medvecký*

Pouze v řadách mladších národovců a intelektuálů se na jaře 1918 objevovaly požadavky práva na sebeurčení a začlenění do společného státu. K vyjádření takového požadavku zcela veřejně však nedošlo.

Zato v Pešti se hlasitě ozývají nespokojené hlasy s výsledky války, za které obviňují starou vládu. Nespokojenost vrcholí 24. října v mohutnou demonstraci, která požaduje do čela nového kabinetu postavit předsedu Maďarské národní rady Mihály Károlyiho. Jeho národní rada úřaduje

v hotelu Astoria. Zástupce Vídně mezitím 29. října jmenuje premiérem Jánose Hadika. Ale do funkce nenastoupí. V hlavním městě dosud velkých Uher vypuká vzpoura lidu, armáda obsazuje nádraží, mosty přes Dunaj z Pešti do Budína a další objekty. Dne 31. října vytváří Mihály Károlyi novou vládu...

Také v „Horních Uhrách“ narůstá už od konce září 1918 úsilí co nejdříve ustavit Slovenskou národní radu (SNR). Za vytvoření tohoto nejvyššího národního představitele se zasazovaly různé organizace, mezi nimi i Hlinkova ľudová strana. Od peštských úřadů se podařilo získat povolení svolat „výborovou schůzi“ SNR na 30. října 1918 odpoledne do Turčianského Sv. Martina. Na tentýž den byla ovšem do Martina povolána i jedna rota uherského 15. pěšího pluku z Levic.

Na martinském nádraží od rána kontroluje příjíždějící účastníky shromáždění uherská policie za asistence vojska. Atmosféru popsaly *Slovenske národne noviny* z 31. října: „Od stanice turčianskosvätomartinské do města hrnul se zástup hostí příšlých ze všech stran Slovenska, státní silnicí od Vrútek pochodovala setnina ozbrojených vojáků s maďarským zpěvem.“ Zástupci slovenského národa se scházejí dopoledne v místnostech banky Tatra na poradě.

Ve 14 hodin se pak jimi zaplnila velká „obchodní síň“. Po diskusi a návrzích prohlášení je zvolen dvacetičlenný výbor SNR. Za předsedu účastníci vybrali Matúše Dulu, tajemníkem se stal Anton Medvecký. Organizátoři však zapomněli připravit návrh deklarace. Po zamítnutí jednoho návrhu z pléna přednáší svůj text farář Emanuel Zoch. Začíná slovy: „Zástupci všech slovenských politických stran, shromáždění dne 30. října 1918 v Turčianském Sv. Martině a zorganizovaní v Národní radě slovenské větve jednotného československého národa, trvají na zásadě sebeurčovacího práva národů, přijaté celým světem. Národní rada prohlašuje, že ve jménu česko-slovenského národa, bývajících v hranicích Uherska, je jediná oprávněná mluvit a konat. Není k tomu oprávněna uherská vláda, která celá desetiletí nepoznala důležitější úlohu než to, jak potlačovat vše, co je slovenské, nepostavila a nepovolila našemu národu jedinou školu, nedovolila, aby se slovenští lidé dostali do veřejné správy a do úřadů, náš lid majetkově ničila a vykořisťovala svou středověkou feudální soustavou a politikou.“

Nejsou oprávněné k tomu, aby mluvily ve jménu slovenského lidu, ani ty takzvané zastupitelské sbory, které jsou sestaveny na základě omezeného volebního práva, nedopouštějícího projevit vůli národa, a sestávající z lidí, kteří navzdory nařízení zákona nepřipustili na výborech čistě slovenských žup ani jediné slovenské slovo.“

Po této preambuli následují tři hlavní body: „1. Slovenský národ je částí i jazykově i kulturně-historicky jednotného česko-slovenského národa. Na všech kulturních bojích, které vedl český národ a které ho učinily známým na celém světě, měla účast i slovenská větev. 2. Pro tento

Patrně první „veřejný“ návrh mapy ČSR, osobně zakreslený T. G. Masarykem a poslaný v roce 1916 krajanům do USA. (Tmavé skvrny odleva: Lužice, Kladsko, Hlučínsko, dole Vitorazsko. Široký pruh od Žitného ostrova na jih k Záhřebu vyznačuje koridor k hranici budoucí Jugoslávie.)

česko-slovenský národ žádáme i my neomezené sebeurčovací právo na základě úplné nezávislosti. Na základě této zásady projevujeme svůj souhlas s nově vytvořeným mezinárodně právním uspořádáním, které dne 18. října 1918 formuloval prezident Wilson a které dne 27. října 1918 uznal rakousko-uherský ministr zahraničí. 3. Žádáme okamžité uzavření míru, a to na všelidských křesťanských zásadách, aby byl mír takový, že by mezinárodními zárukami znemožňoval další válku a další zbrojení.

Jsmo přesvědčeni, že náš snaživý a nadaný slovenský národ, který navzdory neslýchanému útisku dospěl na takový stupeň národní kultury, nebude vyloučen z požehnaného míru a ze spolku národů, ale že i jemu bude dopřáno, aby se mohl vyvíjet podle svého rázu a podle svých sil přispěl k všeobecnému pokroku lidstva.“

Pod deklarací jsou podpisy Medveckého a Duly.

Ihned po skončení odesílá předseda SNR Dula do Prahy telegram, který příštího dne zveřejní ve výrazném faksimile český tisk: „Turcian-sky sv martin 761 55/2 30 10 18 5.05 – slovenska narodna rada stoji na stanovisku bezpodminecneho a bezvyhradneho samourcovaciho prava slovenskeho naroda a na tomto zaklade vindikuje pre slovensky narod ucast na stvoreni samostatneho statu – pozustavajiciho zo slovenska – ciech – moravy a slezska – matus dula.“

Telegram, stejně jako text Deklarace, svědčí o tom, že účastníci martinského jednání ještě nevěděli o vyhlášení Československé republiky 28. října v Praze, které už před dvěma dny vtělilo Slovensko do společného státu. Domnívali se, že další svoji činnost budou ještě nějakou dobu muset vyvíjet „či už v Pešti, nebo v Prešpurku a Vídni, nebo zde v Turci a Liptově“.

K nečekané změně dochází i v Pešti 23. října 1918 po obdržení telegramu, že 79. pěší pluk, složený ze Srbů a Chorvatů, obsadil dosud uherskou část Rijeky. 24. října nastupuje do funkce nový rakousko-uherský ministr zahraničí hrabě Gyula Andrassy, který v odpovědi Wilsonovi mimo jiné uvede: „Jsem nucen uznat Čechy za bojující stranu, protože bez toho s námi vůbec nemluví...“ Proto prý také s bolestným srdcem uznal pojmenování „československý“...

Rovněž ti slovenští a čeští politici, kteří jsou v centru dění, začínají chápat, že ve stavu příměří vlastně ještě neskončila válka, nýbrž je

pouze „pozastavena“. V takové situaci plně platí zásada *fait accompli*, podle které vyhrává ten, kdo dřív přijde, tedy včas zabere byť dodatečně sporné území vojenskou silou. Pochopili to v Praze stejně jako v USA. Proto T. G. Masaryk telegrafuje ze zámoří Edvardu Benešovi do Paříže, že Slovensko bude nutné obsadit. Proto Varvo Šrobár v Praze patrně v obavách, aby Slovenská národní rada nebyla Budapeští nucena k vyjednávání, je téhož názoru. Vyjadřuje ho větou: „Kdo na ně (rozuměj na Slovensko – pozn. aut.) první položí ruku, toho bude.“

PŘEKROČENÍ HRANIC

Nebylo to lehké. Komu by se chtělo umírat, když boje skončily a vojáci se konečně, mnozí po několika letech, mohou vrátit domů bez obav, že budou prohlášeni za zběhy? Čekají je tam nejbližší – ženy, matky, milenky, sourozenci a další, všichni ti, kdo přežili válku v zázemí. Čeká je také život v civilu, bez střelby a výbuchů granátů, bez nenáviděné, špinavé a propocené uniformy, bez vši a jiného hmyzu, bez rozkazů a šikany, bez poloprobděných nocí, trávených v zákopech rozbláčených podzimními dešti, zato v čistých, voňavých, teplých a bezpečných peřinách...

Kromě nejbližších je však také čekají výzvy. Neznějí příliš lákavě: „Vojáci, vy všichni, kteří národ náš stavíte nade vše, kteří chcete mít celou vlast svobodnou a šťastnou, pojdte ještě v poslední hodině války chránit a zachránit Slovensko. Vojáci, do zbraně!“ Tak píše v listopadu 1918 pražské *Národní listy* a obdobně ostatní české noviny. Je to těžké rozhodování. Výzvy jsou adresovány především bývalým rakousko-uherským vojákům z českých, popřípadě slovenských doplňovacích obvodů. Vracejí se do svých mírových posádek, odkud je před časem poslali na frontu. Nyní je tam čeká demobilizace.

Služba na Slovensku je pro ně dobrovolná. Přesto se hlásí zprvu desítky, pak ale stovky těch, kteří podle textu z novin „národ svůj staví nade vše“. Nebo snad i ti, kterým se po mírovém nedostatku potravin, s nímž se doma setkali, zastesklo po pravidelném přísunu vojenského komisárku? Popřípadě které doma nikdo nečekal? Spolu s nimi nastupují službu vlasti také Sokolové.

Informace o tom, do jaké situace dobrovolníci z Čech jdou a co je na Slovensku čeká, jsou nedostatečné a často neodpovídají realitě. Ani důstojníci o ní nevědí vše, natož pak mužstvo. Jednoduše jdou bratrům Slovákům na pomoc. Mnozí se hlásí s iluzemi, které mají k pravdě daleko. Není divu, že po delší době tyto iluze namnoze ztrácejí. Nejen Češi, ale i Slováci.

Například 31. října oslavovalo asi třítisícové shromáždění v Prešově na náměstí nástup nové Károlyiho vlády s představami lepšího života. Velitel náhradního praporu pplk. Issekutz, dosud brutální a bezohledný voják, se přes noc změnil v liberála a prohlašuje, že dosavadní uherské vojsko se „v této chvíli stává svobodným činitelem v osvobozené vlasti“. Okamžitá situace „svobodného činitele“ se však projevuje v tom, že donutí majitele hotelu Černý orel, před kterým manifestace probíhá, aby daroval na oslavu několik sudů vína. Další sudy už si hrdinové z 67. praporu ovšem berou sami. Potom, rozkurážení alkoholem, se vracejí do kasáren, odzbrojují strážce, vypáčí sklady, berou si nové uniformy, ale i pušky a kulometry, samozřejmě i dostatek munice. A pak spolu s místní chudinou rabují v obchodech a hostincích.

Ráno jich část utekla domů. Zato větší počet maďarských důstojníků (údajně 120) staví ve městě hlídky a vyhláší vojenskou diktaturu třetího honvédského dělostřeleckého pluku! Velitelé přivolávají ze Spišské Nové Vsi posily a svévolně zřizují stanný soud! Z asi tří set vojáků, z nichž mnozí mají ještě kocovinu, odsuzují nejméně sto k smrti! Poprava se koná na náměstí před zraky ostatních pochytaných „vzbouřenců“. Po zastřelení první pětice a při přípravě poprav dalších pěti protrhávají „diváci“ kordon stráží a utíkají pryč. Honvédi po nich střílejí, část pochytají a znovu začínají popravovat. Výsledek: čtyřicet mrtvých vojáků a dva civilisti.

Takových „výtržností“ spojených s drancováním je začátkem listopadu na Slovensku víc. Účastní se jich vojáci, navrátilci z front a chudí lidé z měst i vesnic. V mnoha místech nastalo bezvládí. Množí se různé pověsti o konci Rakousko-Uherska, o martinské deklaraci Slovenské národní rady. Lidé útočí proti „mocným“ – starostům, notářům, obchodníkům, statkářům. Snad nejvíc na Oravě a Kysuci, kde je bída největší. Hlavními strůjci jsou demobilizovaní vojáci i vracející se zajatci, částečně ovlivnění zkreslenými zprávami o vítězství revoluce v Rusku.

Nová budapeštská vláda je zavalena žádostmi o zakročení, ale je proti šířící se lavině v podstatě bezmocná. Například zpráva z Nového Mesta nad Váhom ze 4. listopadu uvádí: „Hospodáři a vesničané jsou pro pořádek a pokoj, ale vojáci a lůza si nedají říct... Včera (tj.

4. listopadu 1918) městští vojáci stříleli, 8 mrtvých a víc raněných... Dnes je luža pánem.“ Útoky jsou zde namířeny většinou proti Maďarům, Němcům a Židům.

Postupně, zvolna roste i důvěra ve Slovenskou národní radu...

Podrobnější zprávu o situaci v Novém Mestě nad Váhom a okolí podal místní hospodářský správce František Strebický. Dochovala se v osobním archivu MUDr. Vavro Šrobára:

„První srážka v Novém Mestě nad Váhom se stala v den trhu 4. listopadu. Na trh se nahrnuli lidé ve velkém množství z okolních vesnic. Hned zrána bylo možné pozorovat mezi lidmi rozčilení. Maďarští četníci, když uslyšeli rachot pušek, ozývající se směrem od Bohuslavic, se dali na útěk. Střelba z pušek a strojních pušek se ozývala čím dál tím hustěji. Okolo dvanácté hodiny utíkali zmatení lidé z náměstí a hnali se ven z města.

Ozývaly se výkřiky: ‚Křesťani, utečte, židé bijí a zabíjejí křesťany!‘ Náměstí v Novém Mestě podobalo se obrazu vojenské bitvy. Z prvního patra kavárny Löwy a syn ostřelovali shromážděný lid na náměstí maďarští studenti a židovští výrostci. Lidé utíkali v hrůze a vrhali se do obchodů, kde drancovali; vyhazovali na ulici zboží a ničili je.

Na náměstí leželi mrtví a ranění. Do boje zasáhl ještě pancéřový vlak s maďarskými vojáky, který si narychlo zavolali na pomoc novoměstští Maďaři z Trenčína. Ve městě i v jeho nejbližším okolí se ozýval nářek raněných a křik panikou zachvácených lidí.

Lid z okolních vesnic přišel ráno do města sice podrážděný a rozhořčený proti vydřidušským novoměstským obchodníkům a kupcům, přesto ale jevil sklon vyúčtovat své válečné účty smířlivou cestou. Ráno dostavila se deputace k hlavnímu slůžnému (maďarskému správnímu úředníkovi – pozn. aut.) s žádostí, aby místní obchodníky vyzval k prodeji zboží za snížené ceny. Hlavní slůžný pověřil tímto úkolem vlídného a mezi lidem oblíbeného slůžného Kubínyiho. Ten, doprovázený deputací, šel do kavárny Löwy a syn, aby začal s vyjednáváním. Ve vchodu do kavárny narazili na stráž, která z neopatrnosti střílela do srdce a zabila slůžného.

To mělo za následek, že v poschodí se nacházející maďarsko-židovská mládež se domnívala, že na kavárnu byl podniknut útok. Proto spustila

palbu z pušek a strojních pušek na lid, který zaplnil náměstí. Bezbranní lidé se dali na útěk z města, kde byli znovu ostřelováni zmíněným pancéřovým vlakem. Vítězství Maďarů bylo úplné. Aby však zahladili stopy vražd, naházeli všechny zbraně do Váhu.

Myjavci a Staroturanci (lidé z Myjavy a Staré Turé poblíž N. Mesta n. V. – pozn. aut.) už předtím, v neděli 3. listopadu, vypudili své židy z místa a přikázali jim, aby se víc nevraceli. Spokojeni touto nekrvavou revolucí umínili si jít na pomoc Novomešťanům. A tak se 4. listopadu vydali do Nového Mesta, kam dorazili ve chvíli, kdy pancéřový vlak střílel do lidí. Smělí Myjavci a Turanci se nedali na útěk, i když vlak mířil na ně, ale vnikli do města a dokonali dílo pomsty, které bylo toho dne tak neblaze započato: zpusťovali zbývající obchody a doničili zboží.

Nepokoje, vzpoury a rabování trvaly v Novém Městě a okolí ještě dále. V odlehlých krajích, kde se nemohlo objevit české vojsko a český četník, revolty nepřestávaly. V tomto kraji byli postrachem Kalničani, lid tvrdý a bezohledný. Ti přepadli lihovar ve Visce (severozápadně od Senice – pozn. aut.) a násilím se zmocnili zásob lihu, který odváželi v sudech a zpíjeli se do němoty. Do dědin ležících na levém břehu Váhu přišly maďarské trestné expedice z Trenčína, které krutě trestaly provinivší se občany. Maďarští četníci na této straně řeky se pomstili tak, že například nedaleko obce Medrovka pět mladíků, rozveselených požitým lihem, odsoudili k smrti a rozsudek na místě vykonali...

V Priedvidzi začaly rabovačky 3. listopadu ráno. Do městečka se nahnuli z fronty navracení, puškami ozbrojení vojáci. Začali střelbu na náměstí, ale tak, že to vzbudilo dojem, že chtějí mezi židovskými obchodníky a živnostníky vzbudit strach. Úředníci, slůžnovci (tj. pracovníci úřadu hlavního slůžného – pozn. aut.), notář a četníci utekli a nechali město na pospas rebelantům. Tak jako i jinde válkou vyhladovělý a bídou umořený lid z periferie a z vesnic vrhl se na obchody. Odnášelo se, co komu padlo do ruky. V hostincích vnikli do sklepů a zčásti se na místě opíjeli, zčásti ve větších i menších nádobách odnášeli nápoje domů. Za obět při tom nepadl žádný lidský život.“

Čeští vojáci a četníci pomoci nemohli, vždyť teprve 4. listopadu první z nich překročili hranici z Moravy na Slovensko. Snad jen výjimečně se našli místní lidé, kterým bylo jasné, že nedostatek potravin a dalšího

zboží se bezhlavým a primitivním ničením zásob neodstraní. K takové výjimce došlo například v Modre u Bratislavy (dříve Prešpurk), kde rozbořený dav uklidnil kněz Samuel Zoch s několika členy Slovenské národní rady. Avšak když nastal klid, vrátil se na místní velkostatek majitel s četou maďarských vojáků. Zjistili od správce, že neaktivněji si počínal jeden slovenský mládenec, který mezitím odjel do Prešpurku. Vojáci si na něj počkali na nádraží, kde ho na rozkaz svého poručíka hned při návratu do Modry bez zjišťování pravdy zastřelili.

Pražská *Národní politika* informuje o vstupu prvního českého vojenského oddílu na slovenské území 4. listopadu 1918: „Vojenský oddíl s vůdcem Šrobárem se vydal z Hodonína přes hranice do Skalice a Holíče.“

Jako první ovšem překračují slovenskou hranici vojáci náhradního praporu číslo 25 rakousko-uherského střeleckého pluku, vracející se ze St. Pöltenu poblíž Vídně do Kroměříže. Při zastávce v Hodoníně je místní národní výbor žádá, aby přerušili cestu domů a zajeli přes hranici do nedalekého slovenského Holíče a zabránili tam dalšímu rabování.

Jízdní hlídka francouzských legionářů na průzkumu

Veliteli nadporučíku Ripkovi se přihlásilo 131 dobrovolníků, z toho jedenáct důstojníků. Koneckonců jde o kratičký „výlet“ na dva tři dny kousek od Hodonína. Později o tom Ripka napíše: „Poměry se však vyvinuly jinak, než jsem předpokládal. Zamýšlená vojenská asistence k potlačení nepokojů se proměnila vývojem událostí v okupační boj, a moje asistenční rota o 120 mužích vyrostla během tří neděl na prapor s 500 muži, se kterým jsem obsadil západní Slovensko...“

Také Šrobárovu vládní svitu provází asi sto českých četníků a vojáků. Na hranicích se k nim přidává rota 148 slovenských vojáků z pluku se sídlem v Lučenci, vracejících se domů z Českých Budějovic. Dne 8. listopadu tito vojáci na náměstí ve Skalici složí přísahu československému státu. Už předtím obsadila část této „slovenské legie“ Trnavu a jiná část pomohla npor. Ripkovi při obsazování Gbel a Malacek. V postupu dál k Bratislavě jim brání silné oddíly maďarských vojáků a národní gardy, vyslaných proti nim z Bratislavy. Také Kúty, ležící asi 4 km od levého břehu Moravy, která tu tvoří hranici, jsou už v českých či přesněji v československých rukou. Ripkovým vojákům se ještě daří obsadit nádraží v Zohoru a Devínském Jazeru, ležícím už jen asi 15 kilometrů od Bratislavy. Dne 8. listopadu tam vzniká první demarkační čára na Slovensku, na které se npor. Ripka dohodl s bratislavskými maďarskými parlamentáři. Tato „miničára“ vede od Devínské Nové Vsi až prakticky ke spojnici Pernek–Pezinok v Malých Karpatech. Obě strany ji budou respektovat až do útoku čs. italských legionářů na Bratislavu koncem roku 1918.

Dne 4. listopadu je Vavro Šrobár jmenován předsedou zatímní slovenské vlády. Má pod sebou jen tři ministry: Ivana Dérera pro záležitosti vojska a četnictva, Antona Štefánka pro školství a Pavla Blaho pro zásobování a organizování národních rad. Za prozatímní sídlo první slovenské vlády v dějinách této země zvolil její předseda starobylé město Skalici. Není to špatná volba; malá Skalica, ležící ve vinařské oblasti, sehrála v dějinách Slovenska významnou roli. Je proslulá rotundou ze 12. století a o tři století mladším klášterem. V 8. až 10. věku tu bývalo velkomoravské hradiště, ve 14. století se Skalica stala svobodným královským městem, v letech 1432 až 1434 byla v držení husitů, kteří odtud pořádali výpravy do Uher. Po Bílé hoře se stala útočištěm moravských exulantů. Bylo to tedy důstojné sídlo dočasného centra rodící se